

**İlham Soltanov**  
**AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu**

### **AZƏRBAYCANIN MODERNLƏŞMƏ XƏTTİNDƏ MİLLİ SUVERENLİK PROBLEMİ**

*Məqalədə müasir dövrdə milli suverenlik probleminə baxış keçirilir, bir sıra yerli və xarici tədqiqatçıların fikir və mülahizələrinə münasibət bildirilir. Müasir şəraitdə modernləşmə xəttinə üstünlük verən Azərbaycan Respublikasında milli suverenlik, milli özünəməxsusluğun qorunmasının elmi əsasları təhlil olunur. Bildirilir ki, yeni müstəqillik əldə etmiş dövlətlər daxili və xarici siyasətini formalaşdırarkən daha ehtiyatlı olmalıdırlar. Ümumiyyətlə, milli dövlətlər siyasi, mədəni, iqtisadi sahədə islahatlar apararkən bəşəri standartlarla bərabər, milli kaloritin qorunub saxlanmasına üstünlük verməlidirlər. Milli suverenliyin diqqət mərkəzində saxlandığı Azərbaycanda modernləşməyə uyğun olaraq insan haqlarının qorunması, demokratik islahatların aparılması, hüquqi dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması istiqamətində zəruri addımlar atılır.*

Müasir dünyada insanın taleyi, onun hüquq və azadlıqlarının necə, hansı səviyyədə təmin olunması problemləri dövrümüzün görkəmli mütəfəkkirlərini, elm, siyasət, iqtisadiyyat və mədəniyyət nümayəndələrini, habelə düşünən adi adamları narahat etməkdədir. Bəşəri xarakter almış bu qayğılanma və həyəcan hissi hal-hazırda davam edən və dərinləşən global böhranla – insan və insanlıq böhranı ilə bağlıdır ki, onun da öz səbəbləri, təzahürləri vardır. Professor Ə.F.Abbasov yazır ki, yaranmış böhran bəşəriyyətin kəşməkeşli təkamülünün, insan həyatının tarixən qərarı aşmış durumunun, xalqların və millətlərin fəaliyyətinə məxsus səciyyənin, cəmiyyətlərin intellektual-mədəni, sosial-iqtisadi inkişafının nəticəsidir. Lakin bu deyim ümumi xarakterlidir, çünki o, global böhranın səciyyəvi xüsusiyyətlərinə bir aydınlıq gətirmir. Belə olduqda əsas səbəblər də üstüörtülü qalır, deməli, çıxış yollarını aramaqda və konkret tədbirlər görmək məsələsində də çətinliklər yaranır. Son nəticədə isə həm milli suverenlik, həm də insan haqları kimi fundamental məsələlər ziyansız ötüşmür [1, s.127].

Global böhran insanın öz yüksək həddinə çatmış özgələşməsində daha qabarıq olaraq təzahür edir. Şəxsin həqiqi, köklü insani keyfiyyətlərdən uzaqlaşması, bioloji inkişafı ilə sosial inkişafı arasında mövcud olan uyğunsuzluq, qeyri-müəyyənlik, sürətlə dəyişən həyat şəraitinə adaptasiyanın çətinlikləri, müasir dünyanın “doğruluğuna” inamın tükənməsi, bəzi hakim dairələrin, milli elitəni təmsil edənlərin sadə adamların qayğılarına, istək və arzularına biganəliyi, obyektiv ictimai rəyin təhrif olunması və yaxud onun təsirsizliyi, kapitalın, maddi mənfəətin əldə edilməsinin yeganə ölçü meyarı olması və s. əlamətlər müasir insanın özgələşməsini, sosisma yadlaşmasını şiddətləndirməklə yanaşı, onun öz hüquqlarına olan münasibətində də problemlər yaradır.

Bir çox tanınmış tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, insan hüquqlarının qorunmasında insanın özünə məxsus daxili resursları heç də az rol oynamır. Dərin özgələşməyə uğramış, sosial apatiyaya qapılmış insanda isə daxili resurslar zəiflədiyindən, onlara arxalanmaq mümkün olmur. Daxili resursların tükənməsi, ümumiyyətlə, həyat uğrunda mübarizənin sonu deməkdir. Bəzi mütəxəssislərin fikrincə, bir çox hallarda özünə sui-qəsd məhz bu zəmində baş verir [2, s.26].

Müasir dünyanın mövcudluq forması olan qloballaşma prosesini insan hüquqları ideyasının reallaşması baxımından iki (müsbət və mənfi) aspektlərdən qiymətləndirmək mümkündür. Bir tərəfdən, qloballaşma demokratiyanın universal dəyər kimi yayılmasına və qararlaşmasına şərait və imkan yaradır. Deməli, insan hüquq və azadlıqlarının da təminatlanmasında öz müsbət təsirini göstə-

rir. Belə qloballaşan dünyada milli suverenlik probleminin tədqiqi də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan dünyanın bir hissəsidir və qloballaşma prosesindən kənar deyil, onda milli müstəqilliyin önəmi barədə tədqiqatları dərinləşdirməyin zəruriliyi önə çıxır.

#### **Modernləşmə xəttində qloballaşma yeni reallığın başlıca daşıyıcısı rolunda**

Qloballaşan dünya sərvətlərinin istehsalı ilə istehlakı arasındakı uyğunsuzluğu, qeyri-rasional, əsələtsiz bölgü və mənimsəmə səbəbindən yaranan böyük itkiləri, əyintiləri aradan qaldırmağa qadir olmamış, əksinə, bu təzadları daha da şiddətləndirmişdir. Bir çox ölkələrin iqtisadi və sosial problemləri həll olunmamış qalmış, təhlükəli dərəcədə mürəkkəbləşmişdir. Kəmiyyət və keyfiyyət cəhətdən maddi sərvətlərin artmasına və təkmilləşməsinə baxmayaraq, qloballaşan dünyada ölkələr, xalqlar və insanlar arasındakı münasibətlərdə gərginlik, qarşıdurma güclənmiş, harmonik və stabil inkişafın dayaqları xeyli zəifləmişdir. “Soyuq müharibə” qurtarsa da, universal dəyər olan insan hüquqları sahəsində global miqyaslı problemlər yaranmışdır. Son onilliklərdə qəbul edilmiş beynəlxalq sənədlərin ortada olmasına baxmayaraq, insan hüquqları məsələsinə ikili standartlar, təmənnalı münasibət özünü göstərməkdədir [3, s.135].

Müasir dövrdə qloballaşma “yeni reallıq” kimi özünü göstərir. Özünümüdafiə instinktinə malik hər bir cəmiyyət [9, s.254] bu “yeni reallığın” tələbləri və xüsusiyyətləri ilə hesablaşmalı olur. Bu fikir əksər müəlliflər tərəfindən vurğulanır. Vəziyyətin səciyyəsi bundadır ki, hər bir dövlət qloballaşma və lokal, məhəlli proseslərin ahəngdar sintezini təmin etməyə qadir olan inkişaf modelini işləyib hazırlamağa məcburdur. Söhbət hər bir suveren ölkənin özünün transformasiyasının qloballaşma modelini müəyyənləşdirməsindən gedir.

Tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, qloballaşma yeni reallığın başlıca daşıyıcısı rolunda çıxış edir. O, bəzi məqamlarına görə ayrı-ayrı xalqların və xırda dövlətlərin əleyhinə işləsə də, beynəlxalq bir prosesdir. Ümumdünya informasiya-kommunikasiya şəbəkələrini yaratmış bəşəriyyət insanı, xalqları hansısa böyük, mürəkkəb və ziddiyyətli prosesin iştirakçısına çevirmişdir. Demək olar ki, bütün ölkələr qloballaşmanın “əsiri”nə çevriliblər.

Tanınmış mütəxəssis, Nobel mükafatı laureatı C. Stiqlits belə hesab edir ki, “qloballaşma ilə qarşılıqlı asılılıq ortaya çıxır və bu şəraitdə bizim hamımıza təsir göstərən bütün sahələrdə qərarların birgə qəbul edilməsi zərurəti yaranır” [2, s.32]. Burada qarşılıqlı asılılığın prinsipcə yeni məzmun-formasından söhbət gedir. Dünyanın məşhur maliyyəçilərindən olan C.Soros formalaşmaqda olan yeni tip qarşılıqlı asılılıqdan, yeni dünya nizamı və yaşayış məkanı haqqında danışarkən “qlobal birlik” anlayışından istifadə edir [8, s.46]. Onun fikrinə, qloballaşma meqacəmiyyətə, yeni əsaslar üzrə qurulacaq “qlobal birliyə” doğru yol açır. Alman tədqiqatçısı U.Bek isə göstərir ki, “biz artıq dünya cəmiyyətində yaşayırıq, o mənada ki, qapalı məkanlar haqqında təsəvvürlər yalana, mənasız bir şeyə çevrilmişlər” [5, s.25].

#### **Milli suverenlik müasirləşən Azərbaycanın prioritet istiqaməti kimi**

Qloballaşma dövlətlər arasındakı sədləri dağıdaraq cəmiyyətdaxili sosial, iqtisadi, mədəni-mənəvi münasibətləri yeni məcraya salır, milli özünəməxsusluğa təsir göstərir, onu xüsusi dünyagörüşü çərçivəsində məhdudlaşdırır. Müxtəlif dərəcə və formalarda milli mədəniyyət və ənənələrin öncüllüyünü dağdır, özünəməxsusluqdan uzaqlaşmanı gücləndirir, habelə qərbləşmə, avropalaşma meyilləri ortaya çıxarır. Bir sözlə, öz müsbət tərəfləri ilə yanaşı mənfi cəhətlərini də göstərməkdədir.

Qloballaşmanın mahiyyətinin bu və ya digər şəkildə başa düşülməsi ölkə tərəfindən öz qloballaşma modelinin hazırlanmasında mühüm rol oynayır. Başqa sözlə, hər bir ölkə, o cümlədən müasir modernləşmə xəttində milli suverenliyini qoruyub saxlayan Azərbaycan, özünəməxsus qloballaşma inkişafının ssenarisinin hazırlanmasına qloballaşmanın və onun perspektivlərinin adekvat mənərəsinin yaradılmasından sonra başlaya bilər. Hər şeydən əlavə, milli kimlik və milli suverenlik məsə-

ləsində xoşagəlməz meyillər ortaya çıxa bilər. Tədqiqatçılar bəzi dövlətlərin həyatında bunun baş verdiyini yazırlar [2, s.154].

Qloballaşmaya münasibətdə baxışlar bir-birindən xeyli fərqlənir, qiymətlər isə bəzən bir-birini təkzib edir. İndiyə qədər vahid nöqteyi-nəzər yoxdur, qloballaşmanın keyfiyyət tərifini və aksiologiyasını müəyyən edən əsas prinsiplərinə və mexanizmlərinə aid bir sıra suallara tam və qəti cavablara malik deyilik. Bəziləri belə hesab edirlər ki, bu beynəlxalq vətəndaş cəmiyyətinin ilk müjdəsidir, dünyada yeni eranın və demokratikləşmənin başlanğıcıdır. Digərlərinin nəzərində qloballaşma Amerikanın iqtisadi və siyasi hegemonluğu deməkdir, bu hegemonluğun nəticəsində isə bütün dünyada mədəniyyət həmcins, yekrəng olacaq və bir növ Disneylendin (və yaxud “mədəni Çernobl”) metastazları kimi bir şeyə çevriləcək. Bəzi alimlər qloballaşmanın prinsiplial cəhətdən yeniliyini inkar edir və bu hadisəni keçmişin müasir zamanədə özünəməxsus “təkrarı” hesab edirlər. Onlara görə, qloballaşma prinsipcə mütləq yeni hadisə deyildir və bəşər tarixinin müxtəlif dövrlərində müxtəlif formalarda mövcud olmuş, inkişaf etmişdir [1, s.167].

Qloballaşma bəşəriyyətin keyfiyyətcə yeni və bu mənada nadir, unikal hadisə - prosesi olduğunu söyləyən alimlərdən A.B.Veber yazır: “Bəzən deyirlər ki, dünya həmişə qlobal olmuşdur. Əlbəttə, fiziki dünyadan söhbət gedirsə. Lakin, bəşər dünyası belə olmamışdır. Qloballaşma onu göstərir ki, bütün dünya ən yeni kommunikasiya və informasiya texnologiyalarının əsasında iqtisadi-maliyyə, ictimai-siyasi və mədəni əlaqələrin açıq sistemində cəlb olunur” [10, s.247]. Bu baxışda örtülü şəkildə “qlobal olan” və “qloballaşma” anlayışlarının müxtəlif semantik izahı nəzərdə tutulur. “Qlobal olan” anlayışının mənasında planetar miqyaslı cəmiyyət fenomenləri assosiasiya təşkil edən ənənəvi coğrafi təsəvvürlər nəzərə çarpacaq dərəcədə üstünlük təşkil edir. V. Tolstux qloballaşmadan bəhs edərkən yazır: “Sosiallığın və dünya durumunun yeni tipinin təşəkkül tapması faktını qeyd etmək lazımdır. Bu fakt, demək olar ki, bütün formaları və parametrləri ilə hazırda mövcud olan sotsiumdan və dünya nizamından fərqlənməni göstərir” [6, s.363].

Qeyd etmək istərdik ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dini etiqad azadlığı prinsipi əksini tapmışdır. Dini plüralizm bütün dini cərəyanların nümayəndələrinə münasibətdə tolerantlığın öncül olduğu Azərbaycan cəmiyyətinin əsaslarından biridir. Lakin Azərbaycanın heç bir vətəndaşı din pərdəsi altında antimillə təbliğat aparan, habelə dövlətçiliyin dağılmasına kömək göstərən, gələcək vətəndaş münasibətlərinin təməlini qoyan, ölkə vətəndaşlarını dini dözümsüzlüyə, dövlət və dünyəviliklə bağlı hər şeyə biganəliyə çağıran, müsəlmanların, təriqətçi olmayan xristianların və iudaistlərin baxışlarına qeyri-müqabil və dözülməz münasibət göstərən təşkilatların qanun qarşısında labüd surətdə məsuliyyət daşdığını da şübhə altına almamalıdır [1, s.204].

Aydın ki, əhalinin əksəriyyəti müsəlman olan Azərbaycan üçün qloballaşma dövründə, bəzilərinin dediyi kimi, “qlobal qarbləşmə müstəmləkəçiliyi epoxasında” cəmiyyətdə islamın rolu və yeri haqqında dəqiqliklə müəyyən edilmiş xəttin olması vacibdir, Görkəmli islam alimi Yusif əl-Kərdavinin təbirincə desək, müstəmləkəçiliyin ən təhlükəli növlərindən biri olan ideya müstəmləkəçiliyi torpaqları deyil, zəhinləri zəbt edir, zəka isə torpaqdan deyil qələmdən istifadə edir.

Cəmiyyətdə demokratiyanın genişlənməsi və dərinləşməsi ilə müşayiət edilən liberallaşma dini kosmopolitizmə gətirməməlidir. Belə ki, müəyyən mənəvi-əxlaqi meyarlar və qaydalar sistemi olmadan cəmiyyət öz üzvlərinin kamil və davamlı inkişafına təminat verə bilməz. Həmçinin vacibdir ki, din siyasi konyuktura alətinə çevrilməsin, cəmiyyətin inkişafına xidmət etsin. Burada qlobal miqyasda coğrafi və iqtisadi vəziyyətindən, siyasi quruluşundan, milli mentalitetindən, hansı dinin dominantlıq etməsindən asılı olmayaraq, ayrı-ayrı cəmiyyətlərin demokratikləşməsi, bütün ölkələrdə insan hüquqlarının dəstəklənməsi məsələsi ön planda olmalıdır. Yalnız bu halda “demokratiyanın yeni dalgası” məfhumu öz real mənasına adekvatlıq tapar. Hər hansı maddi ehtiyaclardan, iqtisadi motivlərdən qaynaqlanan münasibət qlobal demokratikləşmənin qarşısını almamalıdır. İnsan hüquq-

larına hörmət, onların etibarlı qorunması aparılan bütün işlərin meyarı və nəticəsi kimi nəzərdə tutulmalıdır. Şübhəsiz ki, bu kontekstdə, dünya dövlətləri ilə yanaşı beynəlxalq təşkilatların üzərinə də böyük vəzifə düşür. C.Sorosun qeyd etdiyi kimi, insan hüquqları və demokratiya məsələsində məsuliyyəti üzərinə götürmək beynəlxalq təşkilatların borcudur. O, hətta belə bir müddəə ilə çıxış edir ki, dövlətlər özlərinə məxsus suverenliyin bir hissəsinin beynəlxalq təşkilatlara verə bilərlər. Misal olaraq C.Soros öz suveren hüquqlarından əhəmiyyətli dərəcədə imtina etmiş Avropa İttifaqı ölkələrini göstərir [8, s.204].

Modernləşmə xətti müstəvisində milli müstəqilliyini bəyan edən Azərbaycan Respublikasında, o cümlədən müasir milli dövlətlərin çoxunda həyatın bütün sahələrini, o cümlədən iqtisadiyyatı əhatə edən demokratik islahatlar, korrupsiyanın aradan qaldırılması, özünütəcriddən xilas olunması, əhatəli özəlləşdirmə, etibarlı xarici investisiya qoyuluşuna şərait yaradılması, azad bazar siyasətinin davamlı aparılması, bürokratiyanın məhdudlaşdırılması və s. sağlamlaşdırıcı layihə və tədbirlərin həyata keçirilməsi bu dövlətlərin ümumdünya iqtisadi inteqrasiya proseslərinə qoşulmasının və dünyaya iqtisadi məkanında öz yerini müəyyənləşdirməsinin başlıca əlamətinə çevrilməkdədir. Hər halda rəsmi bəyanatlar səviyyəsində bu, belədir.

Aydın ki, milli iqtisadiyyatlar dünya təsərrüfat sisteminin tələblərinə müvafiq olaraq inkişaf etməyə, bu sistemdə özlərinin normal fəaliyyət şəraitini reallaşdırmağa çalışırlar [11, s.169]. Bunun üçün isə, Azərbaycanda olduğu kimi, milli iqtisadi təhlükəsizlik tədbirləri həyata keçirilməlidir. Əks təqdirdə, iqtisadi qloballaşma şəraitində milli hökumətlər öz iqtisadiyyatlarına nəzarət imkanından məhrum ola bilərlər. Milli dövlətlərin suverenliyinin sarsılması isə bilavasitə millət, xalq və şəxsiyyət suverenliyinin pozulması ilə nəticələnir ki, artıq insan hüquqları ideyasının hərtərəfli və etibarlı təmin olunması üçün zəruri şərtlər və imkanlar itirilir. İqtisadi təhlükəsizliyi, suverenliyi sarsılmış dövlət həmişə öz vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının qorunmasında aciz, gücsüz olur. Bir qayda olaraq, bu halda yerli əhali ucuz işçi qüvvəsinə çevrilir, milli sərvətlər xarici iş adamları və kompaniyalar tərəfindən mənimsənilir, insanların istismar olunmasına münbit şərait yaranır, onların vətəndaş hüquqları total surətdə pozulur [4, s.211], həm ayrı-ayrı fərdlər, həm də sosial qruplar və bütövlükdə cəmiyyət səviyyəsində ciddi deformasiyalar, aşınmalar təkan alır və dərinləşir.

Dünya iqtisadiyyatı, maliyyəsi və ticarəti sahəsində əsas qloballaşdırıcı funksiyanı yerinə yetirən transmilli korporasiyalar, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə əməkdaşlıq Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətlidir. Müəyyən şərtləri nəzər almaqla, yalnız milli mənafeləri əsas tutaraq bu qurumlarla əməkdaşlıqda uğur qazanmaq, real faydalı inteqrasiya mühitinə daxil olmaq mümkündür.

Milli iqtisadiyyatların inkişafında qeyri-bərabərliyin azaldılması, inkişaf etməkdə olan, milli suverenliyini qoruyan ölkələrin zəngin təbii sərvətlərindən istifadəyə cəlb edilmiş investorlar tərəfindən həmin ölkələrin sosial, ekoloji, mədəni və digər problemlərinə prioritet verilməsi, zamanət sistemi kifayət qədər formalaşmamış ölkələrə borcların verilməsində yaranan prosedur çətinliklərinə həssaslıqla yanaşılması qloballaşmanın müsbət nəticələrini artırma bilər ki, bu da, öz növbəsində, insan hüquq və azadlıqlarının reallaşması üçün əlavə imkanlara, resurs və vasitələrə yol açar [7, s.91-92]. Dünya maliyyə sisteminin yeniləşməsi və möhkəmləndirilməsi, ölkələrarası ticarətin yeni bərabər hüquqlu qaydalar sisteminin formalaşdırılması, dövlətlərin öz qanunvericiliklərində antikorrupsiya tədbirlərini nəzərdə tutması və bu istiqamətdə ardıcıl iş aparması, müasir dünyanın iqtisadi həyatını yaxşılaşdırmaqla yanaşı, insan hüquqları sahəsində də böyük irəliləyişə səbəb olar. İşçi qüvvəsindən istifadənin qloballaşması şəraitində beynəlxalq əmək bölgüsündə humanist prinsiplərə cavab verən yeni mexanizmlərin tətbiqi də olduqca zəruri bir məsələdir ki, hal-hazırda gündəlikdə durur.

C.Soros dövlətlərin maraqlarının heç də həmişə vətəndaşların maraqları ilə üst-üstə düşmədiyini və insan hüquqlarının müdafiəsi üçün çox az vasitə və imkanlar cəlb edildiyini qeyd edir. Çox-

saylı beynəlxalq müqavilələrin bağlanması və institutların yaradılmasına baxmayaraq, onların təsiri suveren dövlətlər tərəfindən ayrılmış məhdud sahə ilə kifayətlənir. Beləliklə, Sorosa görə, milli sərhədlər daxilində baş verən hadisələr, böyük çoxluqda və əksər hallarda, beynəlxalq nəzarətdən xaricdə qalır. Onun iddiasına görə, dövlətlər öz vətəndaşlarına münasibətdə daha çox sui-istifadələrə, haqsızlıqlara yol verirlər, nəinki başqa dövlətlərlə olan münasibətlərində. Repressiv rejimli ölkələrdə yaşayan insanlar üçün çox vaxt xaricdən yardım mövcudluğun yeganə şansı olur. Lakin başqa ölkələrin əhalisi onların köməyinə gəlmək üçün tələsmirlər. Bir qayda olaraq, demokratik dövlətlərin vətəndaşları əgər bu azadlıqlara hansısa təhlükə varsa, öz azadlıqlarını müdafiə etməyə hazırdırlar.

Ümumiyyətlə, modernləşmə xəttini əsas götürüb inkişaf edən ölkələr başəri dəyərlərə hörmətlə yanaşmaqla bərabər, milli müstəqilliyini və suverenliyini qoruyub saxlamaqda qərarlı olmalıdırlar. Bunun üçün də milli təhlükəsizlik tədbirləri görülməli, milli- mənəvi dəyərlər aşınmalardan mühafizə olunmalı, daxili və xarici siyasətin vektorları düzgün tərtib edilməlidir.

Qloballaşmanın mahiyyətinin bu və ya digər şəkildə başa düşülməsi ölkə tərəfindən öz qloballaşma modelinin hazırlanmasında mühüm rol oynayır. Başqa sözlə, hər bir ölkə, o cümlədən müasir modernləşmə xəttində milli suverenliyini qoruyub saxlayan Azərbaycan, özünəməxsus qloballaşma inkişafının ssenarisinin hazırlanmasına qloballaşmanın və onun perspektivlərinin adekvat mənzərəsinin yaradılmasından sonra başlaya bilər. Əks halda təhlükəli anlardan, səmərəsizlik və itkilərdən sığortalanmaq mümkün deyil. Hər şeydən əlavə, milli kimlik və milli suverenlik məsələsində xoşagəlməz meyillər ortaya çıxmaqla bilər. Tədqiqatçılar bəzi dövlətlərin həyatında bunun baş verdiyini yazırlar.

Qloballaşmaya münasibətdə baxışlar bir-birindən xeyli fərqlənir, qiymətlər isə bəzən bir-birini tərkib edir. İndiyə qədər vahid nöqteyi-nəzər yoxdur, qloballaşmanın keyfiyyət tərifini və aksiologiyasını müəyyən edən əsas prinsiplərinə və mexanizmlərinə aid bir sıra suallara tam və qəti cavablara malik deyilik. Bəziləri belə hesab edirlər ki, bu beynəlxalq vətəndaş cəmiyyətinin ilk müjdəsidir, dünyada yeni eranın və demokratikləşmənin başlanğıcıdır. Digərlərinin nəzərində qloballaşma Amerikanın iqtisadi və siyasi hegemonluğu deməkdir, bu hegemonluğun nəticəsində isə bütün dünyada mədəniyyət həmcins, yekrəng olacaq. Onlara görə, qloballaşma prinsipə mütləq yeni hadisə deyildir və bəşər tarixinin müxtəlif dövrlərində müxtəlif formalarda mövcud olmuş, inkişaf etmişdir.

Modernləşmə onu göstərir ki, bütün dünya ən yeni kommunikasiya və informasiya texnologiyalarının əsasında iqtisadi-maliyyə, ictimai-siyasi və mədəni əlaqələrin açıq sistemə cəlb olunur.

**Açar sözlər:** modernləşmə, qloballaşma, hüquqi dövlət, milli suverenlik, vətəndaş cəmiyyəti

#### **İstifadə edilmiş ədəbiyyat**

1. Abbasov Ə.F. İdarəetmənin sinergetik fəlsəfəsi: yeni dialoq naminə. Bakı: “MBM” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2006
2. İbrahimov E. İnsan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarının müdafiəsinin məhkəmə nəzarəti // *Dirçəliş* – XXI əsr, 2002, №58
3. Аббасов А.Ф. Демократия: наличная и должная. Баку: Адилоглы, 2005, 180 с.
4. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения в 4-х томах. Т.4. М.: Мысль, 1984, 830 с.
5. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализации – ответы на глобализацию. М.: Прогресс-Традиция, 2001, 304 с.
6. Глобалистика: Энциклопедия. М.: ОАО Издательство Радуга, 2003, 1328 с.
7. Иноземцев В.Л. Несколько гипотез о мировом порядке XXI века // *Свободная мысль* – XXI, 2003, №12

8. Сорос Дж. Открытое общество. Реформируя глобальный капитализм. М.: Некоммерческий фонд ПКОНИТ, 2001, 458 с.
9. Спиноза Б. Богословско-политический трактат. Минск: Литература, 1998, 528 с.
10. Супатаев М.А. Права человека и цивилизация // Права человека: Итоги века, тенденции, перспективы / Под. Ред. Е.А.Лукашева. М.: Норма, 2002, 269 с.
11. Тоталитаризм: социально-исторический анализ. М.: 1994

**Ильхам Солтанов**

## **ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНИТЕТА В ПУТИ МОДЕРНИЗАЦИИ АЗЕРБАЙДЖАНА**

### **Резюме**

В статье рассматриваются проблемы национального суверенитета современного Азербайджана, а также дается оценка соображениям ряда местных и зарубежных исследователей. Анализируются научные основы сохранения национального суверенитета и национальной идентичности Азербайджана, идущей в современных условиях по пути модернизации. Отмечается необходимость проявления осторожности, вновь приобретающими независимость государствами, при формировании своих внутренней и внешней политики. При проведении реформ в политической, культурной и экономической областях национальные государства наряду с общемировыми стандартами должны сохранять национальный колорит. В Азербайджане, где национальный суверенитет находится в центре внимания, в соответствии с модернизацией делаются необходимые шаги в направлении защиты прав человека, проведения демократических реформ, строительства правового государства и формирования гражданского общества.

**Ключевые слова:** глобализация, модернизация, правовое государство, национальный суверенитет, гражданское общество

**Ilham Soltanov**

## **PROBLEM OF NATIONAL SOVEREIGNTY ON THE LINE OF MODERNIZATION OF AZERBAIJAN**

### **Summary**

Problems of national sovereignty of modern Azerbaijan are reviewed, the opinions and judgments of local and foreign researches are also expressed in the article. The scientific basis of the protection of national identity, national sovereignty in Azerbaijan giving priority to modernization in modern conditions are analyzed. While forming the internal and foreign policies, new independent states should be careful. While carrying out reforms in political, cultural and economic field, the national states along with global standards should give priority to the maintenance of national color. According to modernization in Azerbaijan where national sovereignty is in the center of attention, necessary steps are taken in the protection of human rights, carrying out democratic reforms, building of legal state and formation of civil society.

**Keywords:** globalization, modernization, national sovereignty, civil society